

Summary

The article discusses issues related to understanding the essential characteristics of the system of law. The author studied the system of law with such categories as the structure of rights, content and form of law, defined the key elements that collectively form a system of law, showed the nature of relationships between elements.

Key words: system, the right branch of law, the institution of law.

Отримано 10.04.2012

А. В. КРАСНИЦЬКИЙ

*Андрій Володимирович Красницький, здобувач
Київського національного університету імені
Тараса Шевченка*

**РАДЯНСЬКІ ДЕРЖАВНІ УТВОРЕННЯ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ
(1917–1921 РР.): АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ІСТОРИКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Однією з актуальних сфер історико-правового дослідження є вивчення державних утворень на території України та діяльності їх законодавчих і виконавчих органів влади в різні історичні періоди. Особливо підвищений інтерес науковців, зокрема істориків і правознавців, протягом уже майже ста років становить проблематика революційних подій і державотворчих процесів в Україні у 1917–1921 рр. Слід зазначити, що якщо за радянських часів державно-правовий аналіз розбудови української національної державності революційної доби фактично був під забороною, а історики права писали головним чином про радянську державність України, то в умовах незалежності у полі зору правознавців перебувають усі державні утворення, які існували в Україні у 1917–1921 рр., хоча лівова доля публікацій присвячена все ж дослідженню національного державотворення.

Досліджуючи революційну добу, варто прислухатись до застереження Є. Юрійчук, що історія українського державотворення і надалі залишається з невисвітленими «білими плямами», тільки тепер вони пов'язані з періодом встановлення радянської влади. Зокрема, на думку дослідниці, «спостерігається ігнорування вивчення обставини кількаразового встановлення радянської влади в Україні»¹. Таким чином, якщо радянські вчені тенденційно висвітлювали державотворчі процеси в Україні 1917–1921 рр., перекручували факти, зводячи суть подій до боротьби за встановлення радянської влади з братньою допомогою російського пролетаріату, тобто фальсифікували дійсну історію встановлення радянської влади в Україні, то сучасні дослідники цю історію переважно ігнорують, зосереджуючи свою увагу на аспектах національного державотворення революційної доби.

Наприклад, у ґрунтовній монографії В. Румянцева, присвяченій українській державності революційної доби, лише вказано про існування Донецько-Криворізької радянської республіки², а про Таврійську, Одеську, Галицьку СРР жодного разу навіть не згадується. Аналогічна ситуація стосується і різних аспектів дослідження законодавства тієї доби. Так, обійдено увагою розвиток законодавчих процесів в радянських державних утвореннях 1917–1921 рр. в дисертаціях Н. Єфремової, А. Іванової та Т. Подковенко³, а окремого дослідження, присвяченого вказаному аспекту проблеми, ще не створено.

Слід зазначити, що зважаючи на підвищений інтерес деяких науковців та публіцистів до проблематики, пов'язаної з діяльністю радянських державних утворень революційної доби, а також штучне нагнітання ажіотажу навколо окремих її аспектів, явне перебільшення ролі цих утворень в історії державотворення (наприклад, вже сама назва книги про Донецько-Криворізьку республіку свідчить про нав'язування читачеві чергового міфу та про масштабність нових підходів щодо фальсифікації історичних подій)⁴ існує нагальна потреба в ґрунтовному аналізі всього масиву наявної літератури з вказаної проблеми, виявлення та узагальнення різних концептуальних підходів щодо її вивчення.

Щодо наявної літератури, що стосується різних аспектів висвітлення правознавцями виникнення та функціонування радянських державних утворень доби Української революції 1917–1921 рр., то в ній доцільно виокремити для аналітичного розгляду три основні групи: дослідження радянської доби, зарубіжні праці і сучасний науковий доробок вітчизняних істориків права.

В абсолютній більшості праць правознавців радянської доби проголошення та встановлення радянської влади в Україні подавалось як загальне благо для українського народу⁵, проте в них обійдена проблема легітимності встановлення радянської влади в Україні, її характер і генеза.

У сучасних дослідженнях правознавців встановлення радянської влади в Україні трактується однозначно як насильницьке насадження більшовиками радянського режиму, що виявилось для більшовиків нелегкою справою, адже це був період протистояння і жорстокої боротьби, а не «тріумфальна хода радянської влади», як це трактувалось раніше радянською історіографією. «Советский Энциклопедический Словарь», наприклад, дає таке визначення цього терміна: «Тріумфальна хода Радянської влади – процес

повсюдного, майже скрізь безкровного повалення буржуазно-поміщицької влади і встановлення Радянської влади на території Росії в жовтні 1917 – березні 1918 р.»⁶.

Навіть стислий аналітичний огляд історико-правової літератури з проблеми дозволяє зробити висновок, що українська радянська державність разом з поширенням радянського законодавства та радянської символіки була насильно нав'язана більшовицькою Росією. Безоглядна орієнтація на більшовицьку державну модель зумовлювала фактичну ідентичність державних структур Української радянської республіки з відповідними російськими. Щодо національної державності України 1917–1921 рр., то це власний витвір українського народу та його еліти. Одночасне існування та непримиренні протиріччя між національно-державними утвореннями, орієнтованими на побудову незалежної української держави, та радянською державністю, метою якої було збереження фактично унітарної форми державного устрою колишньої Російської імперії, призвели, на думку В. Румянцева, до громадянської війни в Україні⁷.

З цього приводу слушним видається ще одне твердження В. Румянцева, на думку якого, «процес державотворення в Україні у 1917–1922 рр. ще досі не став предметом комплексного, всебічного дослідження в спеціальній історико-правовій літературі, а тому деякі суттєві аспекти цього процесу мають дискусійні й суперечливі оцінки, не позбавлені тенденційності та ідеологічних нашарувань»⁸.

Погоджуючись з автором варто наголосити на відсутності в науковому доробку істориків права таких досліджень не лише в проблемно-історичному, а й в історіографічному плані. Фактично традиція осмислення та комплексного узагальнення наукового доробку правознавців була перервана ще в середині 1980-х рр.⁹.

Значний пласт історіографії вказаного аспекту проблеми складають дослідження радянських науковців. Ознайомлення з ним дає підстави стверджувати, що загальне нігілістично-негативне ставлення до цієї групи літератури, огульне нехтування нею є безпідставним. На нашу думку, вивчення радянського історико-правового спадку з досліджуваної проблеми не є цілковитим марнуванням часу, бо відкидаючи ідеологічні нашарування та упередженість, очищуючи дослідження від фальсифікацій та перекручень, у них можна знайти багатий фактичний матеріал, статистичні дані, вловити окремі маловідомі нюанси та підходи до вивчення проблеми за радянської доби, які можуть стати корисними при написанні нових досліджень.

До таких публікацій відносяться, наприклад, монографії Б. Бабія, В. Кульчицького, Л. Потарикіної, С. Виноградської і А. Рогожина, Б. Тищика, С. Фукса та ін.

Так, Б. Бабій на основі введення до наукового обігу величезного масиву архівних документів, преси, праць радянських і партійних діячів у семи розділах вказаної монографії¹⁰ здійснив поетапний аналіз діяльності місцевих органів радянської влади за революційної доби. Фактично він розвінчує міф про тріумфальну ходу радянської влади та показує етапи боротьби радянської і національної державності в Україні як постійний калейдоскоп подій (падіння, встановлення, відновлення влади, евакуації урядів тощо) в період між проголошенням радянської влади у 1917 р. і її остаточним встановленням у 1921 р.

Л. Потарикіна, досліджуючи ревкоми, робить спробу, використавши проведені дослідження попередників і великий за обсягом неопублікований архівний матеріал, висвітлити основні форми і методи їх роботи, показати їх діяльність в усіх галузях політичного і господарського життя, а також проаналізувати умови і причини, завдяки яким в революційну добу виникала необхідність замінювати постійні конституційні органи місцевої влади – Ради і їх виконкоми – тимчасовими надзвичайними – ревкомами. Зокрема, авторка зазначає, що «в період іноземної воєнної інтервенції і громадянської війни партія неодноразово поверталась до організації ревкомів. Залежно від конкретних умов і обставин ревкоми створювалися в цей час як органи керівництва підпільною боротьбою на тимчасово окупованій ворогом території і як тимчасові надзвичайні органи Радянської влади на місцях», тобто авторка дає перелік періодів існування ревкомів та наголошує на конкретних причинах їх створення в різні часи¹¹.

На основі використання преси, великої кількості архівних матеріалів, праць попередників написана монографія правознавця Б. Тищика¹², яка стала найповнішим комплексним дослідженням історії ГСРР за радянської доби. Звичайно, цій монографії притаманні загальновідомі слабкі сторони, характерні для всього гуманітарного блоку науки і продукції радянської доби, але зібраний автором унікальний фактичний матеріал не втратив цінності і для сучасних дослідників.

Значну кількість маловідомого матеріалу містить монографія С. Виноградської та А. Рогожина, в якій вперше в історико-правовому аспекті висвітлюється організація і діяльність ВУЦВК Рад в роки становлення радянської влади. Головну увагу правознавцями звернуто на питання компетенції, структури і організаційно-правових форм діяльності, статус членів ВУЦВК. Наводячи реальну статистику результатів виборів II Всеукраїнським з'їздом Рад нового складу ВУЦВК в кількості 102 осіб (47 – більшовиків, 49 – лівих російських і українських есерів, 5 – лівих українських соціал-демократів і 1 – член польської соціалістичної партії)¹³, автори мимохідь приводять нас до висновку, що в українському політикумі досліджуваної доби 1917–1921 рр. більшовицька партія не мала більшості, а значить не мала ні популярності, ні достатньої підтримки населення України.

Інколи в працях радянської доби зустрічаються думки, що співзвучні сьогоденню, тому дивно, як вони були надруковані в той час. Наприклад, аналізуючи діяльність ревкомів, Л. Потарикіна робить висновок, що «Боротьба українського народу за соціальне визволення перепліталася з боротьбою за національну незалежність»¹⁴. Авторка також чітко вказує, хто і яким чином встановлював в Україні радянську владу, зазначаючи, що «Центром боротьби за владу Рад на Україні став Харків. У Харкові зосередились червоногвардійські загони, сюди прибували загони робітників і матросів з Петрограда і Москви»¹⁵.

В юридичній літературі радянської доби знаходимо відповідь і на таке важливе питання: хто і як створював ревкоми, наскільки законним було їх створення? Л. Потарікіна зазначає, що «Всеукрревком разом із Реввійськрадою Південного фронту формували губернські ревкоми і курували їх діяльність. Губернські ревкоми створювали повітові, повітові під керівництвом губернських ревкомів організували волосні і сільські ревкоми, склад яких здебільшого обирався місцевим населенням»¹⁶. Таку ж інформацію знаходимо і в публікації Ф. Зайцева¹⁷. Як бачимо, створювались ревкоми шляхом призначення, а не виборів, тому їх законність була сумнівною.

Таким чином, навіть ці кілька сюжетів свідчать, що навряд чи варто відноситись до доробку радянських вчених як до цілковитого наукового баласту. Саме публікації правознавців радянської доби стали базовою основою для критичного перегляду та подальшого приросту знань з проблеми українського державотворення 1917–1921 рр.

Так, наприклад, навряд чи буде справедливим вважати, що саме в умовах незалежності України замість піднесеного радянською наукою майже до рангу «канонізованого» терміна «Великий Жовтень» вперше до наукового обігу вводиться «Жовтневий переворот». Цей термін побутував і в діаспорі, але, насправді, як свідчить аналіз наукового доробку правознавців радянської доби, вперше «переворотом» його назвали самі ж більшовики. Так, наприклад, вже 6 січня 1918 р. Наркомвнутрсправ РРФСР видав «Інструкцію про права і обов'язки Рад», в якій зазначалося, що військово-революційні комітети як бойові органи, що виникли під час перевороту, скасовуються»¹⁸. Те ж саме бачимо в дослідженнях за 1928 р.: «Після Жовтневого перевороту різко визначилось завдання взяття влади»¹⁹, а також: «Я зовсім не пригадую такого принципу організації Ревкому після Жовтневого перевороту ... Після Жовтневого перевороту нічого подібного не було»²⁰ та ін. Справа в тому що в подальший, особливо в брежнєвський період, більшовики намагались зробити з цієї події «найважливішу подію ХХ століття», тому науковий доробок радянських дослідників цитувався їх колегами досить вибірково.

Аналогічна ситуація стосується й терміна «Українська Народна Республіка», який в революційну добу застосовували і до національної, і до радянської державності України. Навіть газета, друкований орган ЦВК Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів України, називалася «Вісник Української Народної Республіки». Газета виходила з 19.XII.1917 р. по 20.IV.1918 р. в Харкові. Вийшло 52 номери. Видавалася українською і російською мовами. Фактично це була перша україномовна газета радянської України. «У січні 1919 р. Тимчасовий робітничо-селянський уряд України прийняв акт про перейменування Української Народної Республіки в Українську Соціалістичну Радянську Республіку»²¹. Згодом, коли цензура дозволяла лише критичну і, зрозуміло, дозовану інформацію щодо «буржуазної УНР», то щодо радянської державності в Україні революційної доби почав вживатись виключно термін Радянська Україна чи абревіатура УСРР²².

Що стосується зарубіжних публікацій про радянські державні утворення в Україні за революційної доби 1917–1921 рр., то крім В.Вериги і В. Лисого²³, окремих спеціальних досліджень не здійснено, але деякі аспекти проблеми, зокрема історії ГССР досліджуються в публікаціях правознавців М. Лозинського, М. Стахіва, О. Юрченка²⁴. Особливий інтерес з названої літератури викликає шостий розділ «Взаємини між Україною і Советською Росією й іншими державними утворами та терені колишньої Російської імперії з травня по грудень 1918 року» книги О. Юрченка, де знаходимо досить цікавий матеріал про радянські державні утворення революційної доби²⁵.

На відміну від радянських істориків права, в публікаціях науковців діаспори зустрічаємо ґрунтовний аналітичний матеріал, якого з відомих причин були позбавлені радянські видання, але слабкою стороною їх наукового доробку є гіпертрофована антирадянська спрямованість, мінімізований фактичний матеріал, що спричинено відірваністю від джерельної бази архівного походження, надмірне захоплення цитуванням мемуарної літератури, спогадів очевидців, матеріали яких, на жаль, містять значну кількість неточностей та помилок, тому діаспорні видання не можуть претендувати на всебічність висвітлення відповідних державотворчих процесів.

Досить різноманеврим є науковий доробок з проблеми сучасних українських правознавців – від невеличких статей в енциклопедичних виданнях – до окремих розділів в навчальних посібниках, індивідуальних та колективних монографіях, дисертаціях.

Варто звернути увагу та термінологію, яку застосовують сучасні правознавці при дослідженні радянських державних утворень доби Української революції 1917–1921 рр. На відміну від істориків, які майже одноставно називають Галицьку, Донецько-Криворізьку, Кримську, Одеську, Таврійську радянські республіки «маріонетковими територіальними утвореннями» та «осередками радянської державності»²⁶, термінологічний діапазон правознавців щодо вказаних радянських республік значно ширший: «державні утворення», «маріонеткові державні утворення», «територіально-державні утворення», «буферні республіки», «штучні державні утворення»²⁷ та ін.

До одного з перших видань узагальнюючого характеру, в якому з нових позицій стисло викладено і матеріал про українське державотворення 1917–1921 рр., слід віднести брошуру правознавців В. Кульчицького, М. Настюка, Б. Тищика²⁸. Радянська форма державності аналізується авторами не в окремому розділі, а фрагментарно, в ході її боротьби з національною державністю, тобто у відповідних підрозділах, присвячених Центральній Раді, Гетьманату та Директорії. Заслуговує на увагу висновок науковців, що «Російській республіці довелося допомагати радянській Україні військовою силою»²⁹.

Щодо монографічної продукції сучасних правознавців з досліджуваної нами проблеми, то різним її аспектам присвячені видання А. Захарчука, В. Румянцева, Є. Юрійчук та ін.³⁰ Проте, слід зазначити, що крім УРСР, жодного іншого радянського державного утворення революційної доби в Україні вказані автори не досліджують.

Чи не найбільше за обсягом вміщено матеріалу про радянські державні утворення в монографії істориків права Б. Тищика, О. Вівчаренка та Н. Лешкович³¹. Наприклад, Донецько-Криворізькій радянській республіці (ДКРР) автори присвятили окремий параграф, а Галицькій соціалістичній радянській республіці (ГСРР) – окремий розділ³². Вже сама назва параграфу «Донецько-Криворізька «республіка» свідчить, що автори не вважали це територіально-державне утворення республікою. Дослідники зазначають, що в Москві думки щодо створення ДКРР спочатку розділилися, а «ЦК РКП(б) в цілому не засудив, а привітав сепаратистські дії групи Артема»³³, але згодом «розсудливіші комуністичні вожді з Москви вирішили припинити сепаратистські дії у Донбасі, діяти винахідливіше»³⁴. Слід зазначити, що навіть за радянської доби ця тема не стала популярною, а навпаки замовчувалася правознавцями і істориками як одна з помилок більшовиків. Не змінилася суттєво ситуація щодо вивчення проблеми і в сучасних умовах. Лише недавно захищена дисертація О. Поплавським, в якій досліджуються історико-політичні аспекти діяльності ДКРР³⁵, а ґрунтовних досліджень, створених правознавцями, на сьогодні ще немає.

Досліджуючи ГСРР, львівські науковці на питання «Чи була це справжня держава?» дають чітку відповідь: «Це було швидше за все маріонеткове державне утворення, псевдодержава»³⁶. Проте, на відміну від суцільно негативних, нігілістичних оцінок науковців діаспори щодо ГСРР³⁷, автори наголошують, що не варто, попри все, відноситись до досвіду її діяльності як виключно негативного, бо їй притаманні і позитивні моменти, тому, – на їх переконання, – «дещо запозичити, використати досвід діяльності органів радянської влади в Галичині 1920 р., безумовно, було б варто»³⁸.

Окремий розділ, присвячений дослідженню Галицької СРР, вмістила в своїй монографії І. Лісна³⁹, де дослідниця доводить, що проголошення ГСРР було спробою нав'язати галичанам радянську форму державності.

Слід зазначити, що останніми роками захищено і перші дисертаційні дослідження, присвячені радянським державним утворенням 1917–1921 рр. в Україні. Однією з перших таких праць, в яких досліджуються історико-правові аспекти проблеми, стала дисертація І. Лісної⁴⁰. Незважаючи на цілком успішне висвітлення проблеми, варто зазначити, що назва дисертації суперечить її змісту. Зокрема, авторка включила до дослідження окремий розділ під назвою «Галицька радянська республіка та її діяльність (1920 р.)», віднісши таким чином ГСРР до однієї з форм національної державності доби Української революції. Слід зазначити, що невдовзі дослідниця усунула цей недолік, суттєво доопрацювала наявний матеріал дослідження, випустивши в світ згадану вище монографію під назвою «Становлення української державності в Галичині (1918–1923 рр.)», де ГСРР досліджується вже не як національна, а як радянська форма державності.

Окремий розділ «Українська радянська республіка – антипод української національної державності», присвячений аналізу виникнення радянської державності в Україні, її соціальної сутності та основним напрямкам розвитку до створення СРСР, вміщено в докторській дисертації В. Румянцева⁴¹.

Першим історико-правовим дослідженням Радянської соціалістичної республіки Тавриди – однієї з кримських республік, що оголошувались впродовж 1918–1921 рр., стала дисертація Ю. Дубка⁴², в якій зроблена спроба поглибити об'єктивне дослідження сутності більшовицької диктатури, тоталітаризму, червоного терору революційної доби на прикладі РСР Тавриди.

Логічним продовженням наукового пошуку, розпочатого Ю. Дубком, стало дисертаційне дослідження Д. Велігодського⁴³. На відміну від свого попередника Д. Велігодський у хронологічному порядку досліджує всі державні та правові інститути, крім РСР Тавриди, що існували в Криму з кінця 1918 р. – до кінця 1920 р.

Започаткуванню радянських вищих представницьких установ присвячено окремий підрозділ докторської дисертації В. Єрмолаєва⁴⁴. Вчений доходить висновку, що спотворення виборчого права громадян, виборчої системи у формуванні представницьких органів державної влади, ігнорування принципу народовладдя і поділу влади в умовах більшовицького диктату, насильницького згорання реальної демократії – все це робило декоративними вищі представницькі установи Радянської України революційної доби 1917–1921 рр., а згодом і подальшого періоду⁴⁵.

Щодо Одеської радянської республіки на чолі із власним раднаркомом, Миколаївської повітової соціалістичної трудової комуни, власних раднаркомів, створених більшовиками у Луганську, Старобільську, Бахмачі тощо, то ґрунтовних праць про мотиви їх створення та діяльність ще не створено ні істориками, ні правознавцями. Фактично єдиними носіями наших знань про ці утворення залишаються на сьогодні стислі замітки про них, надруковані у багатотомній «Юридичній енциклопедії» та у деяких інших виданнях довідкового характеру.

Напевно, вже давно настав час порівняти діяльність радянських державних утворень в Україні, зокрема Галицької СРР, з подібним експериментом, який вчинили угорські комуністи у березні–серпні 1919 р. та зі створеною в червні 1919 р. Словацькою радянською республікою, що проіснувала три місяці на території Східної Словаччини.

Отже, навіть стислий аналітичний огляд наукового доробку, присвяченого радянським державним утворенням доби Української революції 1917–1921 рр., створеного радянськими, діаспорними та сучасними вітчизняними вченими, свідчить, що попри певні успіхи у вивченні окремих аспектів проблеми, вона все ж

залишається малодослідженою. Існує нагальна потреба у створенні правознавцями комплексного узагальнюючого дослідження про радянську форму державності революційної доби в Україні взагалі, суть радянської влади та особливості її встановлення в різних радянських державних утвореннях досліджуваного нами періоду, узагальнити спільне і відмінне у виникненні та діяльності УСРР, ГСРР, ДКРР, СРР Тавриди, Кримської СРР, Одеської СРР та інших, менш відомих штучних радянських територіальних утворень, через які більшовики намагались утвердитись в Україні.

¹ *Юрійчук С. П.* Становлення і характер радянської влади в Україні: історико-правові аспекти (1917–1921 рр.) / С. П. Юрійчук. – К.: ІЗМН, 1998. – С. 3–4.

² *Румянцев В.* Українська державність у 1917–1922 рр. (форми і проблеми розбудови) / В. О. Румянцев. – Х., 1996. – С. 145.

³ *Єфремова Н. В.* Розвиток конституційного законодавства в Україні (1917–1920): автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Наталя Володимирівна Єфремова. – Одеса, 2002. – 20 с.; *Іванова А. Ю.* Законодавчий процес і законодавча техніка у період Центральної Ради, Гетьманату та Директорії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Анастасія Юрїївна Іванова. – К., 2005. – 20 с.; *Подковенко Т. О.* Становлення системи законодавства України в 1917–1920 роках (Українська Центральна Рада, Гетьманат П. Скоропадського, Директорія УНР): автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Тетяна Олександрівна Подковенко. – К., 2004. – 21 с.

⁴ *Корнілов В.* Донецько-Криворізька республіка: Расстрелянная мечта. – Х.: Фолио, 2011. – 603 с.

⁵ *Бабій Б. М.* Місцеві органи державної влади Української РСР в 1917–1920 рр. – К., 1956. – 268 с.; *Перемога Великої Жовтневої соціалістичної революції на Україні.* – К., 1967 та ін.

⁶ Советский энциклопедический словарь. – М., 1981. – С. 1365.

⁷ *Румянцев В. О.* Вказана праця. – С. 18.

⁸ *Румянцев В. О.* Там само. – С. 7.

⁹ *Бабій Б. М.* Правовые исследования в Академии наук УССР (1919–1973 гг.). – К., 1974; його ж. Очерк развития правовых исследований в Украинской ССР. – К., 1984 та ін.

¹⁰ *Бабій Б. М.* Місцеві органи державної влади Української РСР в 1917–1920 рр. – К., 1956. – 268 с.

¹¹ *Потарикіна Л. Л.* Ревкоми України в 1918–1920 рр. / Л. Л. Потарикіна. – К.: Вид-во АН УРСР, 1957. – С. 6.

¹² *Тищик Б. Й.* Галицька Соціалістична Радянська Республіка (1920 р.) / Б. Й. Тищик. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1970. – 200 с.

¹³ *Виноградская С. П., Рогожин А. И.* Всеукраинский Центральный Исполнительный Комитет Советов в первые годы Советской власти (1917–1920 гг.) / С. П. Виноградская, А. И. Рогожин. – Х.: Вища школа, 1977. – С. 25.

¹⁴ *Потарикіна Л. Л.* Ревкоми України в 1918–1920 рр. / Л. Л. Потарикіна. – К.: Вид-во АН УРСР, 1957. – С. 16.

¹⁵ Там само. – С. 24.

¹⁶ Там само. – С. 50–51.

¹⁷ *Зайцев Ф.* Письмо в редакцию / Ф. Зайцев // Літопис революції. – Журнал Істпарту ЦК КП(б)У. – 1928. – № 3 – С. 367–368.

¹⁸ *Потарикіна Л. Л.* Вказана праця. – С. 15.

¹⁹ *Рубан С.* Бессарабская организация большевиков в 1917 г. / С. Рубан // Літопис революції. – Журнал Істпарту ЦК КП(б)У. – 1928. – № 3 – С. 170.

²⁰ *Зайцев Ф.* Письмо в редакцию / Ф. Зайцев // Літопис революції. – Журнал Істпарту ЦК КП(б)У. – 1928. – № 3 – С. 367.

²¹ *Потарикіна Л. Л.* Ревкоми України в 1918–1920 рр. / Л. Л. Потарикіна. – К.: Вид-во АН УРСР, 1957. – С. 35.

²² Див. детальніше: *Красницький А. В.* Національна УНР та радянська УНР: історико-правові аспекти створення і протистояння // Актуальні питання державотворення в Україні: Зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції / КНУ імені Тараса Шевченка. Юридичний факультет. – К., 2012.

²³ *Верига В.* Галицька Соціалістична Радянська Республіка (1920 р.). – Нью-Йорк-Торонто-Париж-Мельбурн, 1986. – 202 с.; *Лисий В.* Державний статус УРСР в 1917–1923 роках. – Мюнхен-Нью-Йорк, 1963. – 48 с.

²⁴ *Лозинський М.* Галичина у 1918–1920 рр. – Відень, 1922; *Стахів М.* Західна Україна: Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923 рр. – Скрантон, 1959–1960; його ж. Україна проти більшовиків. Нариси з історії агресії Радянської Росії: в 2 кн. / М. В. Стахів. – Тернопіль, 1992. – Кн. 1.– 219 с.; *Юрченко О.* Українсько-російські стосунки після 1917 р. у правовому аспекті / О. Юрченко. – Мюнхен, 1971. – 402 с.

²⁵ *Юрченко О.* Українсько-російські стосунки після 1917 р. у правовому аспекті / О. Юрченко. – Мюнхен, 1971. – С. 165–214.

²⁶ Довідник з історії України. – К.: Генеза, 2001. – С. 142, 220 та ін.; *Поплавський О. О.* Донецько-Криворізька Радянська Республіка: історико-політичний аспект: Автореф. дис. ... канд. іст. наук / Олег Олександрович Поплавський. Дніпропетровськ, 2010. – С. 16 та ін.

²⁷ *Усенко І. Б.* Одеська Радянська Республіка // Юридична енциклопедія. – К., 2002. – Т. 4. – С. 241; *Чехович В. А.* Радянська Соціалістична Республіка Тавриди // Юридична енциклопедія. – К., 2003. – Т. 5. – С. 229; *Тищик Б. Й., Вітчаренко О. А., Лешкович Н. О.* Становлення державності в Україні (1917–1922 рр.). – Львів-Івано-Франківськ: Світ, 2000. – С. 210; *Чехович В. А.* Галицька Соціалістична Радянська Республіка // Українська державотворення: невистребуваний потенціал. – К.: Либідь, 1997. – С. 87; *Чехович В., Титаренко Ю.* Донецько-Криворізька Радянська Республіка // Історико-політичні уроки української державності. – Київ-Донецьк, 1998. – С. 122–123; *Велігодський Д. В.* Державні утворення в Криму наприкінці 1918 – в 1920 рр.: історико-правове дослідження / Денис Віталійович Велігодський. – К., 2005. – С. 12 та ін.

²⁸ *Кульчицький В. С., Настюк М. І., Тищик Б. Й.* З історії української державності. – Львів: Світ, 1992. – 88 с.

²⁹ Там само. – С. 63.

³⁰ *Захарчук А. С.* Державотворення та правотворення доби Української Центральної Ради. – Х: Право, 2008. – 299 с.; *Румянцев В.* Українська державність у 1917–1922 рр. (форми і проблеми розбудови). – Х., 1996. – 164 с.; *Юрійчук С. П.* Становлення і характер радянської влади в Україні: історико-правові аспекти (1917–1921 рр.). – К.: ІЗМН, 1998. – 124 с. та ін.

³¹ *Тищик Б. Й., Вітчаренко О. А., Лешкович Н. О.* Становлення державності в Україні (1917–1922 рр.). – Львів-Івано-Франківськ: Світ, 2000. – 272 с.

³² Там само. – С. 153–156; 183–212.

³³ Там само. – С. 154.

³⁴ Там само. – С. 155.

³⁵ Поплавський О. О. Донецько-Криворізька Радянська Республіка: історико-політичний аспект: автореф. дис. ... канд. іст. наук / Олег Олександрович Поплавський. – Дніпропетровськ, 2010. – 20 с.

³⁶ Тищик Б. Й., Вівчаренко О. А., Лешкович Н. О. Там само. – С. 210.

³⁷ Верига В. Галицька Соціалістична Советська Республіка (1920 р.) (Перша большевицька окупація Галичини). – Нью-Йорк–Торонто–Париж–Мельбурн, 1986. – С. 159; Гірняк Н. Останній акт трагедії Української Галицької Армії: Спогади учасника подій за час від половини груд. 1919 до половини верес. 1920 р. – Нью-Йорк: Вид. Укр. військ.-іст. ін.-ту в США, 1959. – С. 253 та ін.

³⁸ Там само. – С. 211.

³⁹ Лісна І. С. Становлення української державності в Галичині (1918–1923 рр.). Монографія. – Тернопіль, 2001. – С. 59–80.

⁴⁰ Лісна І. С. Становлення національної державності в Галичині (1918–1923 рр.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Іванна Стефанівна Лісна. – Львів, 1998. – 15 с.

⁴¹ Румянцев В. О. Українська державність у 1917–1922 рр.: національно-демократична і радянська альтернативи: дис. ... докт. юрид. наук / Вячеслав Олександрович Румянцев. – Х., 1998. – С. 271–318.

⁴² Дубко Ю. В. Радянська Соціалістична Республіка Тавриди: історико-правові аспекти: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Юрій Валентинович Дубко. – Х., 1999. – 21 с.

⁴³ Велігодський Д. В. Державні утворення в Криму наприкінці 1918 – в 1920 рр.: історико-правове дослідження / Денис Віталійович Велігодський. – К., 2005. – 20 с.

⁴⁴ Єрмолаєв В. М. Вищі представницькі органи влади в Україні (історико-правове дослідження): дис. ... докт. юрид. наук / Віктор Миколайович Єрмолаєв. – Х., 2006. – С. 350–376.

⁴⁵ Там само. – С. 376.

Резюме

У статті аналізується науковий доробок радянських, зарубіжних та сучасних вітчизняних правознавців про Українську СРР, Галицьку СРР, Кримську СРР, Одеську СРР, Донецько-Криворізьку РР та інші радянські утворення на території України в 1917–1921 рр.

Ключові слова: Українська революція 1917–1921 рр., національна державність України, радянська державність України, штучні державні утворення, історико-правові дослідження.

Резюме

В статье анализируется научное наследие советских, зарубежных и современных отечественных правоведов об Украинской ССР, Галицкой ССР, Крымской ССР, Одесской ССР, Донецко-Криворожской СР и других советских созданиях на территории Украины в 1917–1921 гг.

Ключевые слова: Украинская революция 1917–1921 гг., национальная государственность Украины, советская государственность Украины, искусственные государственные создания, историко-правовые исследования.

Summary

In the article the scientific works by Soviet, foreign and contemporary Ukrainian scholars devoted to the Ukrainian Socialistic Soviet Republic (SSR), Galician SSR, Crimean SSR, Odessa SSR, Donets-Kryvyi Rig SSR etc. are analyzed.

Key words: Ukrainian Revolution (1917–1921), national statehood of Ukraine, artificial state formations, historical and juridical studies.

Отримано 20.06.2012